

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1949

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΔΙΠΛΩΣΗ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ*

Τὴν ἔμφαση ποὺ προκαλεῖ ἡ διπλῶσις στὶς ἔννοιες οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων ὅπως εἶδαμε παραπάνω, τὴ βρίσκουμε καὶ στὶς ἔννοιες τῶν ρημάτων. Κ' ἐδῶ ἡ ἐπανάληψη τοῦ ρήματος σὲ διάφορους κλιτικούς τύπους δίνει στὴ γλῶσσα μας ἓνα μέσο γιὰ τὴν ἔκφραση ἔντονης προτροπῆς πρὸς κάποια ἐνέργεια.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρουσιάζεται μὲ τὶς παρακάτω μορφές:

1) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' πληθυντ. προσώπου καὶ ἐνεστώτα ὑποταχτικῆς (δηλ. νὰ μὲ ὀριστικῆ) α' πληθυντ. προσώπου: *χαίρετε νὰ χαίρωμε, | κι ὅποιον εὖρη ὁ θάνατος | ὅλοι νὰ τὸν κλάψωμε, *Ἡπειρος, φεύγετε νὰ φεύγουμε, | γιὰτ' ἔφτιασε ὁ τουρλόπapas Κεφαλληνία, τρέχετε νὰ τρέχωμε, | τσ' ἔφτιασε ὁ παπᾶ λωλὸς Σκύρος¹ κλαῖτε τὴ νὰ τὴν κλαίμενε, πέτε τὴ νὰ τὴ ποῦμε, | κ' ἡς ὑστερῆ τζη ἡ φορὰ εἶναι ποὺ τὴ θωροῦμε (μοιρολ.) Κρήτη. Ἀπὸ βραχυλογικὸ συμφυρμὸ τῶν τύπων τέτοιων φράσεων προτροπικῶν σχηματίστηκαν οἱ γνωστοὶ νόθοι τύποι προσταχτικῆς ἀγωμέ - τε, πάμε - τε, δόμου - τε κτῶ.*

2) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' πληθυντ. καὶ ἄοριστο ὑποταχτικῆς α' πληθυντικῆς: *τραβᾶτε νὰ τραβήξουμι τοῦ ἔρημου τ' ἀμάξι Μακεδονία²,*

3) Μὲ ἄοριστο προσταχτικῆς β' πληθυντ. καὶ ἄοριστο ὑποταχτικῆς α' πληθυντικῆς: *φάτε νὰ φάμε Κορινθία, δουλέψτε νὰ δουλέψουμε Κορινθία, φάτε κι νὰ φάμι κι νὰ γλιντήσουμι Αἰτωλία, γιὰ φάτε, πιέτε, βρε παιδιά, χαρήτε νὰ χαροῦμε *Ἡπειρος³, χαρήτε νὰ χαρήσωμε, τσαι μιὰ φορὰ 'ν' τὰ νιάτα Σκύρος⁴, ζῆστε νὰ ζήσωμε δυὸ χρόνια, γιὰ νὰ ζήσωμε ὅλη τὴ ζωὴ ἀγνώστου τόπου, κλάψτε νὰ τὴν κλάψουμε τὴ νιὰ τὴ ζηλεμένη Πελοπόννησος⁵, κλάψτε νὰ τὸν κλάψουμε, πῆτε του νὰ τοῦ ποῦμε, | γιὰτὶ δὲν εἶναι βολετὸ νὰ τόνε μεταδιοῦμε⁶, κλάψτε καὶ νὰ κλάψουμε, θλιφτῆτε νὰ θλιφτοῦμε, | νὰ μαζωχοῦν τὰ δάκρυα νὰ γένουνε ποτάμι *Ἡπειρος⁷.*

4) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἐνεστώτα ὑποταχτικῆς α' πληθυντικῆς:

χαίρου νὰ χαίρωμέστανε καὶ καθ' ἀργὰ βραδυάζει Κρήτη¹.

5) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἄοριστο ὑποταχτικῆς α' πληθυντικῆς: *βίρα νὰ βιράρουμε | καὶ νὰ βολτετζάρουμε Ἰθάκη.*

6) Μὲ ἄοριστο προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἄοριστο ὑποταχτικῆς α' πληθυντικῆς: *βάλε βουλὴ νὰ βάλουμε, ἀντάμα ν' ἀποθάνουμε Σκύρος².*

7) Μὲ ἄοριστο προσταχτικῆς β' πληθυντικῆς καὶ παθ. ἄοριστο ὑποταχτικῆς α' ἐνικοῦ: *γιὰ πῆτε μου νὰ σᾶς εἰπῶ πόσες ἡμέρες εἶναι Κέρκυρα³, σηκῶστε με νὰ σηκωθῶ, καθίστε με νὰ κάτσω Πελοπόννησος⁴.*

8) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἐνεστώτα ὑποταχτικῆς α' ἐνικοῦ: *βάστα με νὰ σὲ βαστῶ, ν' ἀνεβοῦμε τὸν γκορεμό, γέλα με νὰ σὲ γελῶ, νὰ περνοῦμε τὸν καιρὸ, ἀγάπα με νὰ σ' ἀγαπῶ, θέλε με νὰ σὲ θέλω, βάρει με νὰ σὲ βαρῶ, κρούε με νὰ σὲ κρούω (ὅλα δημοτικά), τραγούδιε καὶ νὰ τραγουδῶ νὰ πηαίνωμ' ἴσα ἴσα, | σὰν τσοὶ σγουροὺς βασιλικοὺς καὶ σὰν τὰ κυπαρίσσια Κρήτη⁵. (Τὸ σχῆμα τοῦτο μεταπλάστηκε καὶ σὲ ὀριστικῆ: πατεῖς με πατῶσε, φεύγετε ποὺ φεύγω, χαθῆκανε οἱ Τούρκοι Πελοπόνν. [Βούρβουρα]).*

9) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἄοριστο ὑποταχτικῆς α' ἐνικοῦ: *κράτει, ἀδερφέ μου, κράτει με, κράτει νὰ σὲ κρατήσω *Ἡπειρος⁶.*

10) Μὲ ἄοριστο προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἄοριστο ὑποταχτικῆς β' ἐνικοῦ: *τάχα τὸ θάμα κ' ἔγινε: — Πές μου το νὰ σ' τὸ πῶ Ἰ. Γρουπάρη, Σκαραβ.*

11) Μὲ ἐνεστώτα προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἐνεστώτα ὑποταχτικῆς πάλι β' ἐνικοῦ: *τρῶγε μ', ἀρκούδι, τρῶγε με, τρῶγε με νὰ μὲ τρῶγης Εὐβοία (Κάρυστος)⁷.*

1. Ἐπίστημ. Ἐπετηρὶς Πανεπιστ. 7 (1910|11), σ. 71. Ἡ μορφή αὐτὴ παρουσιάζεται καὶ στὰ Βουλγαρικά, π.χ. *begai da begame* (=φεύγε νὰ φεύγουμε), *plivai da plivame* (=κολύμπα νὰ κολυμποῦμε), *zali, momo, da zalime* (=λυπήσου, κόρη, νὰ λυπούμαστε) μὲ τὴν ἴδια σημασία τῆς ἔντονης προτροπῆς, ὅπως στὰ Ἑλληνικά, καὶ πρέπει, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ ἑλληνικὴ ἐπίδραση, γιὰτὶ στὰ Ἑλληνικά τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἔχει μεγαλύτερη διάδοση καὶ ποικιλία μορφῶν.

2. Ν. Πέρδικα, Σκυριανά, σ. 15.

3. Μ. Σαλβάνου, Τραγ. καὶ μοιρολ. Ἀργ. Κερκύρας, σ. 84.

4. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγή, σ. 69.

5. Γ. Μαράντη, Ἐμάθετέ τη; σ. 130.

6. Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ, σ. 283.

7. Ε. Παπαχατζῆ, Δοκίμιον γλ. ἰδιώμ. Καρύστου, σ. 58.

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

1. Ν. Α. Πέρδικα, Σκύρος, 2, 139.

2. Λαογραφία 6, 120.

3. Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ, σ. 99.

4. Ν. Πέρδικα, Σκύρος, σ. 305.

5. Μ. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, σ. 186.

6. Ν. Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ, 1, 292.

7. Ε. Λ. Ἰδέσκε, Ἑλλην. τραγούδια, σ. 234, ἀριθ. 162.

12) Μὲ ἐνεστῶτα προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἀόριστο ὑποταχτικῆς πάλι β' ἐνικοῦ: *βούρα καὶ νὰ βουρήσης, ἐφτασε τὸν καμηλάρη Κύπρος*¹, *βούρα καὶ νὰ βουρήσης, ἐπιασέν το τὸ ψάριν Κύπρος*², *ἄκου ν' ἀκούσης τώρα εἶπε πάλι ὁ Γιάννης Π. Νιρβάνα, Συναξ. σ. 72.*

13) Μὲ ἀόριστο προσταχτικῆς β' ἐνικοῦ καὶ ἀόριστο ὑποταχτικῆς πάλι β' ἐνικοῦ: *ὄσα νὰ πάν', ξέρασι κι νὰ ξιράης (= ἀπὸ τὸν πολὺν ἐμετὸ) γιν'κι τ'θανατιοῦ Λέσβος, λάψε, ἦλιε μου νὰ λάψης | καὶ πολλές καρδιές νὰ κάψης Μεγίστη*³.

Αὐτοῦ τοῦ σχήματος παραλλαγή εἶναι ἡ περίπτωση ὅπου τὸ ρῆμα διπλώνεται στὴν ὑποταχτικὴ μὲ ρῆμα ἀπὸ ἄλλη ρίζα, ἀλλὰ μὲ συγγενικὴ σημασία: *κοίτα νὰ δῆς κοινό, κααλικεύει πάνω στὴν γαουροῦν τὸ κοπέλλην καὶ ἄμε καὶ νὰ πᾶς, βρῖσκει ἓνα δεινρόν κ' ἔκατσε 'πουκάτω νὰ 'πνάση Κύπρος*⁴, *τὸ παιδίον ἔφηνε καὶ ἄφησέ τον ἄμε καὶ νὰ πᾶς λοιπόν, ἠῦρεν ἓναν καμηλάρη Κύπρος*⁵.

Ἐπιπλέον ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν τόσο ποικίλων μορφῶν τοῦ ἐκφραστικοῦ σχήματος ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ προβάλλει τὸ ἐρώτημα, πῶς σχηματίστηκε ἱστορικά, ἀπὸ ποῦ δηλ. ξεκίνησε.

Ἀπὸ ἀποψη χρονολογικὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι καὶ τόσο παλιό, γιατί ἂν τὸ ἀναζητήσουμε σὲ παλαιότερα μεσαιωνικά κείμενα δὲ βρῖσκουμε παρὰ μιὰ μόνο μορφή του, ἐκεῖνη ὅπου προτείνεται ἀμοιβαιότητα στὴν ἐνέργεια, κι αὐτὴ σπανιότατα, π. χ. *λέγε με ξενοδόχισσα, λέγε με νὰ σὲ λέγω Λύβιστρο. Ροδ. στ. 2804, 2820 κ.ἄ.* Ἐνα ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ τὰ Προδρομικά ποιήματα *καὶ παίζουσι τὸ λέγουσιν οἱ παῖδες «εἶπα εἶπέτε» ὅπου φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ ὄνομα παιγνιδιοῦ ὅπου χρησιμοποιοῦνταν ἡ φράση εἶπα, εἶπέτε, εἶναι κι αὐτὸ ἀρκετὰ ἀσαφές.* Ἀπὸ τὴν ἀρχαία δὲ βρῆκα ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ ἓνα τοῦ Πλουτάρχου 347 d *Εὐκλέα δραμόνια σὺν τοῖς ὀπλοῖς θερμόν ἀπὸ τῆς μάχης καὶ ταῖς θύραις ἐμπροσθέντα τῶν πρώτων, τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν «χαίρετε καὶ χαίρομεν», εἶτα εὐθὺς ἐκπνεῦσαι, ὅπου ὁ Cobet διόρθωσε, ἴσως χωρὶς ἀνάγκη, τὸ χαίρομεν σὲ νικῶμεν.*

Τὰ τρία αὐτὰ παλαιότερα παραδείγματα

1. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά 2, 304.
2. Στὸ ἴδιο, σ. 496.
3. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. 4, 698.
4. Α. Σακελλαρίου, ὅπου παραπ. σ. 338.
5. Στὸ ἴδιο.

τῆς προτροπικῆς δίπλωσης, μολονότι δὲ μᾶς λένε μεγάλα πράγματα μόνονα τους, ἀποκτοῦν κάποια ἀξία γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τῆς ἀφειρησίας τοῦ σχήματος ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, ὅταν προσέξουμε ὅτι ἡ μορφή στὴν ὁποῖαν ἀνήκουν, δηλ. ἡ παρακίνηση σὲ ἀμοιβαία ἐνέργεια, φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ἡ βασικὴ μορφή ἀπὸ τὴν ὁποῖα διαμορφώθηκαν καὶ στὴ νέα Ἑλληνικὴ ὅλες οἱ ἄλλες μορφές.

Ἐξετάζοντάς τις νεοελληνικὲς μορφές τοῦ σχήματος, βλέπουμε πῶς ἐκεῖ ποῦ ἡ δίπλωση τοῦ ρήματος σὲ διάφορες ἐγκλήσεις, χρόνους καὶ ἀριθμοὺς δικαιολογεῖται λογικὰ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς προτροπῆς σὲ ἀμοιβαία ἐνέργεια, τοῦ τύπου *ἀγάπα με νὰ σ' ἀγαπῶ* ποὺ ἀναφέρω στὴν κατηγορία μὲ ἀριθ. 8. Κ' ἐπειδὴ οἱ μὴ λογικὲς συνταχτικὲς μορφές — καὶ τέτοιες εἶναι ὅλες οἱ ἄλλες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν 8η, στὴν ὁποῖαν ἡ δίπλωση δὲν ἔχει ἐξελικτῆ ἀκόμα σὲ συνταχτικὸ σχῆμα, ἀλλὰ εἶναι κανονικὴ διατύπωση τῆς ἀμοιβαιότητος — μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ψυχολογικὰ καὶ γλωσσικὰ δικαιολογημένες μόνο ὅταν ἔχουν ὡς ἀφειρηρία μιὰ λογικὰ δικαιολογημένη διατύπωση, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πῶς ἡ κατηγορία μὲ ἀριθ. 8 εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀφειρηρία τοῦ σχήματός μας: *Κατὰ τὰ ἀγάπα με νὰ σ' ἀγαπῶ, βόηθα με νὰ σὲ βοηθῶ κ.τ.δ.* εἶπαν καὶ *χαίρου νὰ χαιρωμέστανε καὶ βάλε βούλη νὰ βάλουμε*, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα μὲ τὴν ἀμοιβαιότητα τὴν ἐνέργεια καὶ τῶν δύο ὡς συνόλου, καὶ πρὶν πέρα εἶπαν καὶ σὲ πολλοὺς *φεύγετε νὰ φεύγουμε, δουλεῦτε νὰ δουλέψουμε, φᾶτε νὰ φᾶμε, χαρῆτε νὰ χαροῦμε*, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ καθενὸς θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐνέργεια τοῦ συνόλου.

Οἱ περιπτώσεις μὲ ἀριθ. 11, 12 καὶ 13, ὅπου καὶ οἱ δύο τύποι τοῦ διπλωμένου ρήματος ἀπευθύνονται στὸ ἴδιο δεύτερο ἐνικὸ πρόσωπο, π. χ. *τρῶγε με νὰ με τρώγης, λάψε, ἦλιε μου, νὰ λάψης, βούρα καὶ νὰ βουρήσης, ἄμε καὶ νὰ πᾶς κτλ.*, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς οἱ τελευταῖες ἐξελικτικὲς μορφές τοῦ σχήματος, ὅπου ἡ δίπλωση δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ τονώσῃ τὴν προτροπὴ ἢ νὰ παραστήσῃ τὴ διάρκεια τῆς ἐνεργείας ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐπίμονης ἐσωτερικῆς προτροπῆς.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

